

สิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา* MONKS' RIGHTS UNDER CRIMINAL LAW

พระครูใบฎีกาวิศศักดิ์ ใต้ศรีโคตร

Phrakhrubadika Taveesak Taisrikhot

พระมหาประพันธ์ ไทยใหญ่

Phramaha Praphan Thaiyai

พระมหาสรารวุธ โพธิ์ศรีขาม

Phramaha Sarawut Phosrikham

พิทยพล กองพงษ์

Phittayaphon Kongphong

พวงเพชร พลวิเศษ

Phuangphet Polwiset

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

Mahachulalongkomrajavidyalaya University Loei Buddhist college, Thailand

E-mail tarpae2102@hotmail.com

บทคัดย่อ

พระภิกษุเป็นประชากรกลุ่มหนึ่งของประเทศ แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยยังระบุสิทธิของพระภิกษุไว้ไม่ชัดเจนพอว่าพระภิกษุมีสิทธิพิเศษและไม่มีบทบัญญัติตามกฎหมายของไทยที่ให้สิทธิประการต่าง ๆ แก่พระภิกษุไว้เฉพาะและเป็นระบบแต่อย่างใด ปรากฏก็เพียงในกระบวนการทางอาญาบางขั้นตอน เป็นหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติต่อพระภิกษุที่ต้องหาคดีอาญา โดยการคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อสิทธิเสรีภาพของพระภิกษุเช่น การจับกุม การสอบสวน การฟ้องร้อง การพิจารณาพิพากษาคดี และการบังคับโทษในทางปฏิบัติมีปัญหาอยู่หลายขั้นตอน สังคมตะวันตกมีการตั้ง “ศาลศาสนา” มีอำนาจกว้างขวางสามารถแก้ไขปัญหาของประชาชนและของพระได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องความเชื่อและศีลธรรม และมีอำนาจพิจารณาคดีที่เป็นความผิดต่อศาสนาทุกเรื่อง ความผิดที่กระทำการขัดต่อหลักสำคัญทางศาสนา ความผิดที่กระทำการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนาอย่างร้ายแรง และ ความผิดที่ประพฤติผิดศีลธรรม สังคมอารยะถือกันว่าสิทธิและเสรีภาพเป็นสิ่งที่มนุษย์แต่ละคนจำเป็นต้องมี มนุษย์ใช้สิทธิและเสรีภาพเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของตนทั้งทางกายภาพและทางจิตใจเป็นคุณค่าสูงสุด องค์กรของรัฐไม่ว่าจะเป็นองค์กรผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติ

* Received August 26, 2021; Revised November 30, 2021; Accepted February 19, 2022

องค์กรผู้ใช้อำนาจบริหาร หรือองค์กรผู้ใช้อำนาจตุลาการ จะต้องเคารพเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญในฐานะกฎหมายสูงสุด พระภิกษุทำผิดกฎหมายอาญาก็จะต้องดำเนินการตามกฎหมายที่ทางฝ่ายบ้านเมืองบัญญัติไว้ แต่พระภิกษุก็ต้องอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์อันเป็นกฎหมายที่บัญญัติไว้สำหรับดำเนินการกับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายอาญาด้วยความผิดที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ระเบียบ กฎเกณฑ์ เป็นการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคมให้ปฏิบัติตามในทิศทางเดียวกัน

คำสำคัญ: สิทธิ, พระภิกษุ, กฎหมายอาญา

Abstract

Monks are a group of people in the country but the Criminal Procedure Code of Thailand doesn't clearly state the rights of monks enough that monks have special privileges. And there is no provision under Thai law that gives specific and systematic rights to monks in any way. It appears only in some criminal proceedings. It is a criterion for treating monks who are charged with criminal charges. By taking into account the impact on the rights and freedom of monks such as arrest, investigation, prosecution, trial and adjudication and the enforcement of penalties in practice has several problems. Western society has set up "religious courts" with wide powers to solve problems of people and monks. Especially the issue of belief and morality and has the power to consider all cases of crimes against religion. Offenses that violate religious principles, offenses of gross antagonism and offenses of immorality. Civilized societies hold that rights and freedoms are necessary for each human being. Human beings exercise their rights and freedoms to develop their personality both physically and mentally as their highest values. State organization, whether it is an organization that uses legislative power. The executive or judicial body shall respect constitutional freedoms as the supreme law. A monk who breaks a criminal law must act according to the law that the country has stipulated, but the monk must also be under the Sangha Act, which is a law that is provided for dealing with monks who commit criminal offenses as well. Offenses related to religion, rules, ordinances are to control the behavior of individuals in society to follow in the same direction.

Keywords: Authority, Monks, Criminal law

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญกับสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นหนึ่งในสามสถาบันหลักของชาติไทยคือ ชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์ ซึ่งทั้งสามสถาบันก็มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ทำให้ประเทศไทยมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงจนถึงปัจจุบันนี้ ด้วยว่ามีพระภิกษุเป็นหลักสำคัญในการถ่ายทอดคตินิยม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่ยึดมั่นไว้ซึ่งความเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของประชาชน ถึงแม้ว่าพระภิกษุจะมีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องประพฤติปฏิบัติแล้วก็ตาม แต่ว่าพระภิกษุนั้นก็ยังคงอยู่ภายใต้กฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตาม เรียกได้ว่าต้องอยู่ภายใต้หลักพระธรรมวินัยและกฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองทั้งสองอย่าง

ดังนั้น พระภิกษุกับกฎหมายนั้นจึงแยกกันไม่ได้ ซึ่งมีส่วนที่สัมพันธ์กันและกันโดยที่สถานะทางกฎหมายถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้บุคคลนั้น ๆ สามารถดำเนินการต่าง ๆ ทางกฎหมายได้ ซึ่งเมื่อบุคคลหนึ่ง ๆ ถูกกำเนตขึ้นมาก็จะมีสถานะทางกฎหมายออกมารับรองเพื่อปกป้องสิทธิและหน้าที่ของบุคคลนั้น ๆ เมื่อบุคคลคนหนึ่งได้ทำการบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุนั้นก็ถือเป็นภาระเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมจากบุคคลธรรมดาเป็นพระภิกษุ ก็จะต้องประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบและหลักเกณฑ์แห่งพระธรรมวินัย แต่ถึงอย่างไรก็ตามพระภิกษุนั้นก็ยังคงอยู่ภายใต้กฎหมายบ้านเมืองที่ได้บัญญัติขึ้นให้คนในสังคมได้ประพฤติเพื่อความสงบสุขของสังคม การที่จะดูแลพระภิกษุให้เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยอันเป็นไปตามหลักแห่งพระธรรมวินัย จึงจำเป็นที่จะต้องมีกฎหมายอันเป็นมาตรการในการควบคุมความประพฤติของพระภิกษุให้อยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัยและกฎหมายของฝ่ายบ้านเมือง ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันความประพฤติที่ไม่เหมาะสมกับสมณสาธูปอันเป็นการลดการกระทำผิดให้น้อยลง

เพื่อให้สิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญามีความชัดเจน มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพของสังคมไทยและเพื่อให้พระภิกษุมีความคล่องตัวในการใช้สิทธิทางกฎหมายอาญาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่มีความเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวการณ์ในปัจจุบัน รวมทั้งการปกป้องสิทธิทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุเองด้วยอันจะเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้เพื่อให้สังคมอยู่ได้ด้วย ความร่มเย็นเป็นสุขภายใต้กรอบแห่งกฎหมาย การที่จะนำตัวพระภิกษุไปดำเนินคดีทางกฎหมายอาญาดูจะไม่เหมาะสมกับสมณภาวะ การปฏิบัติต่อพระภิกษุในฐานะผู้ต้องหาเป็นไปโดยขาดความเหมาะสมทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาแก่ผู้พบเห็นและมีผลต่อความศรัทธาของพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก (รุจิระ บุนนาค, 2561)

บทความนี้ ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการดำเนินคดีพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายอาญา ในประเด็นที่

เกี่ยวข้องกับสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญาสิทธิดังกล่าวนั้น คຸ້ມครองถึงพระภิกษุหรือไม่ อย่างไร มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดในการกำหนดสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา

สิทธิ คือ สถานะทางกฎหมายที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ชนและพลเมือง วิวัฒนาการของสิทธิขั้นพื้นฐานมักจะถูกมองมานานแล้วว่าเป็นประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้ให้ได้มาซึ่งเสรีภาพ ต่อมาจึงขยายออกมาเป็นประวัติแห่งการต่อสู้ให้ได้มาซึ่งเสรีภาพ และสิทธิซึ่งเป็นฐานรองรับเสรีภาพของมนุษย์ที่รัฐได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ จึงเป็นการเปิดช่องให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเสรีภาพภายในประชาคม แต่ในขณะเดียวกันก็ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายในฐานะที่เป็นพลเมืองของรัฐด้วย (บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, 2553)

สำหรับแนวคิดการกำหนดสิทธิพระภิกษุในทางกฎหมายอาญาแตกต่างจากคนธรรมดาทั่วไปอันเป็นกรอบแห่งสิทธิของพระภิกษุ พระภิกษุเป็นผู้มีส่วนร่วมในสงฆ์เป็นสมาชิกแห่งชุมชน ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับธรรมโดยตรง เป็นที่ชุมนุมของผู้มีคุณธรรม หรือประพฤติปฏิบัติความดีไว้ได้มากที่สุด จึงเป็นสังคมของคนส่วนใหญ่ที่มีคุณธรรมเป็นสัญลักษณ์สังคมไทยยกย่องพระภิกษุว่าเป็นผู้มีคุณธรรมอันประเสริฐ เป็นผู้มีชีวิตที่อุทิศตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ด้วยใจเมตตากรุณาและมีความบริสุทธิ์ใจ ความศรัทธาเลื่อมใสในพระภิกษุแสดงออกด้วยการกราบไหว้และให้การต้อนรับในทุกโอกาสและสถานที่สิทธิพิเศษของพระภิกษุนี้อาจแลเห็นได้จากกรณีที่พระมหากษัตริย์องค์พระประมุขของชาติ ยังแสดงความเคารพด้วยการกราบไหว้พระภิกษุ รวมทั้งบิดามารดาต้องกราบไหว้บุตรเพื่อแสดงออกซึ่งความเคารพในพระภิกษุ ไม่ว่าจะพระภิกษุผู้นั้นจะมีอายุพรรษานานมากน้อยเท่าใด หรือ บรรลุธรรมขั้นสูงหรือไม่ก็ตาม ทั้งนี้มิใช่การเคารพผู้บวชในฐานะเป็นผู้หนึ่งผู้ใด หากแต่เป็นการเคารพในความเป็นพระภิกษุเป็นส่วนรวม การถือเช่นนี้เป็นประเพณีไทยที่มีมาแต่โบราณกาลและยังยึดมั่นกันอยู่ตลอดมาในสังคมไทย แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยมีพระภิกษุเป็นผู้นำในด้านจิตวิญญาณและนับเป็นบุคคลที่มีฐานะเป็นปูชนียบุคคลในสังคมไทย (ปริศนา สมศักดิ์โยธิน, 2544)

ประเทศไทยคนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน พระพุทธศาสนา มีความสำคัญต่อสังคมไทยอย่างมาก แนวคิดตามพระพุทธศาสนาได้ฝังรากลึกกลงไปในสังคมไทย และปรากฏออกมาในค่านิยม จารีตประเพณี การเมือง การปกครอง คนไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ สถาบันพระพุทธศาสนามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เป็นศูนย์รวมของประชาชน จึงเป็นสถาบันหลัก 1 ใน 3 ของชาติ ได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ สถาบันทั้งสามนี้ได้ทำให้ประเทศไทยเป็นปึกแผ่นมั่นคงมาจนปัจจุบันนี้

สังคมของพระสงฆ์เป็นสังคมเก่าแก่ ที่ดำรงอยู่คู่กับสังคมของมนุษย์มาแต่สมัยบรรพกาล เมื่อพระพุทธศาสนาได้แพร่หลายเข้ามาสู่ประเทศไทยแล้ว ได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะ

สงฆ์ขึ้นมา เพื่อให้คณะสงฆ์ได้ใช้รูปแบบในการปกครองกันเอง ซึ่งเป็นมาตรการอันสำคัญในการผดุงรักษาพระธรรมวินัยให้ดำรงอยู่ต่อไป อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์แต่ละฉบับมิใช่พระธรรมวินัย แต่เป็นกฎหมายแผ่นดินที่ฝ่ายอาณาจักรตราขึ้นไว้สำหรับเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการผดุงรักษาและส่งเสริมพระธรรมวินัย การตีความพระธรรมวินัยจะนำข้อกฎหมายหักล้างไม่ได้ แต่จะต้องตีความไปในทางรักษาพระธรรมวินัยไว้ให้เคร่งครัดที่สุด เมื่อเป็นเช่นนี้การประพฤติปฏิบัติของภิกษุทุกยุคทุกสมัยจึงมีลักษณะแตกต่างไปจากประชาชนโดยทั่วไป เพราะนอกจากต้องประพฤติดีดม่นอยู่ในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดแล้ว ยังต้องปฏิบัติตามกฎหมายแผ่นดินและจารีตของแต่ละสังคมอีกด้วยถ้าล่วงละเมิดส่วนใดส่วนหนึ่งก็จะมีผลเกี่ยวโยงไปถึงอีกส่วนหนึ่งด้วย (แสง อุดมศรี, 2530)

พระพุทธศาสนามีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ พระศาสนา ศาสนธรรม ศาสนทายาท ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนพิธี องค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กัน พระภิกษุได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาท เป็นผู้ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วประพฤติปฏิบัติและสั่งสอนให้คนอื่นปฏิบัติตาม ถือได้ว่าเป็นบริษัทที่สัมพันธ์ใกล้ชิดองค์พระศาสดามากกว่าบริษัทอื่น ๆ บุคคลผู้ได้รับการบรรพชาอุปสมบทอย่างถูกต้องตามพระวินัยเท่านั้น จึงถือได้ว่ามีสถานะเป็นพระภิกษุ นอกจากนี้ยังประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบและหลักเกณฑ์แห่งพระธรรมวินัยจึงจะได้ชื่อว่าเป็นพระภิกษุที่แท้จริง พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการพระศาสนา (สุนทร ฦ รังษี, 2539)

อย่างไรก็ตาม พระภิกษุนั้นเป็นหน่วยหนึ่งในสังคมจำเป็นต้องประพฤติปฏิบัติตนอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์แห่งบทบัญญัติตามกฎหมายเพื่อความร่มเย็นผาสุกของบ้านเมือง ดังนั้นพระภิกษุกับบ้านเมืองจะแยกออกจากกันไม่ได้ ต่างก็มีส่วนสัมพันธ์กันทางบ้านเมืองนั้นถือกฎหมายเป็นสิ่งสำคัญ บุคคลหรือนิติบุคคลเมื่อถือกำเนิดขึ้นมาแล้วย่อมต้องมีสถานะทางกฎหมายรับรองเพื่อปกป้องสิทธิและหน้าที่ของบุคคลนั้น ๆ แต่ว่าเมื่อบุคคลได้บรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้วสถานะทางสังคมของบุคคลนั้นเปลี่ยนไป สถานะทางกฎหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายอาญาก็ควรเปลี่ยนตามไปด้วย เพื่อให้กฎหมายอาญารองรับสิทธิและหน้าที่ของพระภิกษุ และกำหนดความสามารถในการใช้สิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบตามที่กฎหมายกำหนด

กฎหมายอาญาของไทยควรระบุสิทธิของพระภิกษุไว้ให้ชัดเจน เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพของสังคมไทย รวมทั้งกำหนดให้พระภิกษุมีส่วนร่วมในการปกป้องและรับผิดชอบสิทธิทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุเองด้วย อันจะเป็นประโยชน์ทำให้สังคมอยู่ได้ด้วยความร่วมมือเป็นสุขภายใต้กรอบแห่งกฎหมายของรัฐ ทุกฝ่ายควรจะต้องร่วมมือกันหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อบางหลักเกณฑ์สำหรับปฏิบัติต่อพระภิกษุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพระภิกษุต้องคดีอาญา

การดำเนินการให้พระภิกษุผู้กระทำความผิดกฎหมายอาญาสละสมณเพศตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2561) ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่มีบทบัญญัติไว้เป็นกรณีพิเศษแต่อย่างใด จึงต้องปฏิบัติตามกฎหมายเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป แต่มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561 หมวดที่ 4 มาตรา 29 ได้บัญญัติเกี่ยวกับหลักการปล่อยตัวชั่วคราวและการควบคุมพระภิกษุสงฆ์ที่ตกเป็นผู้ต้องหาไว้เป็นพิเศษแตกต่างจากบุคคลทั่วไปและ มาตรา 30 ได้บัญญัติเกี่ยวกับการดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศ ดังนี้

มาตรา 29 บัญญัติไว้ว่า “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาเมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุมหรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้”

มาตรา 30 บัญญัติไว้ว่า “เมื่อจะต้องจำคุก กักขัง หรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษา หรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น”

ยกตัวอย่างเช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 6782/2543 จำเลยเป็นพระภิกษุถูกเจ้าพนักงานตำรวจจับกุมในข้อหาเมียบ้าไว้ในครอบครอง (ตำรวจจับจำเลยขณะอยู่ในบ้านของนางวรรณ) ซึ่งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2561 มาตรา 29 กำหนดให้พนักงานสอบสวน มีอำนาจจัดการดำเนินการให้พระภิกษุที่ต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาสละสมณเพศ เมื่อไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว พนักงานสอบสวนพาจำเลยไปวัดที่จำเลยสังกัดเพื่อให้จำเลยสึก แต่จำเลยไม่ยอมสึกและเจ้าอาวาสก็ไม่ยอมสึกให้ พนักงานสอบสวนจึงพาจำเลยไปสถานีตำรวจ ให้พนมมือต่อหน้าพระพุทธรูป จำเลยกล่าวว่า “ข้าพเจ้าขอลาสิกข์ก่อน” พนักงานสอบสวนจึงได้ให้จำเลยถอดสบงและจีวรเองแล้วนำเสื้อผ้ามาให้จำเลยเปลี่ยน

กรณีนี้พระภิกษุถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา ซึ่งยังอยู่ในชั้นพนักงานสอบสวนยังไม่เข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาล แต่ถ้าพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ ใช้ดุลยพินิจแล้วเห็นว่าไม่สมควรให้ปล่อยตัวชั่วคราว และเข้าเงื่อนไขอื่นๆ ที่กฎหมายกำหนดไว้ข้างต้น พนักงานสอบสวนก็สามารถดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ ขณะที่ มาตรา 30 กำหนดว่า เมื่อจะต้องจำคุก กักขังหรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมี

อำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศ กรณีตามมาตรา 30 แตกต่างจากมาตรา 29 เพราะเป็นกรณีที่มีคำวินิจฉัยหรือคำสั่งของศาลออกมา และมีผลบังคับต่อตัวภิกษุรูปนั้นให้ต้องปฏิบัติตาม พนักงานเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องก็สามารถดำเนินการให้ภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศได้

มีข้อสังเกตว่า เมื่อพิจารณาตามมาตรา 29 และมาตรา 30 ประกอบกัน จะพบว่าแม้ว่ารายละเอียดจะแตกต่างกัน กล่าวคือ มาตรา 29 เป็นกรณีที่ภิกษุเพียงถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาเท่านั้น แต่ยังไม่ได้เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีโดยศาล ที่จะพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิดและต้องรับโทษ หรือจะยกฟ้องเพราะมีหลักฐานว่าไม่ได้กระทำความผิดหรือไม่ มีหลักฐานชัดเจนพอที่จะบ่งชี้ว่ากระทำความผิด ส่วนมาตรา 30 เป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งแล้ว แต่ผลที่มีต่อพระภิกษุรูปนั้นเหมือนกัน คือ พระภิกษุจะต้องสละสมณเพศโดยมีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องดำเนินการ

จะเห็นได้ว่าในเชิงของผลที่เกิดขึ้น กรณีตามมาตรา 29 แทบจะเป็นการปฏิบัติต่อภิกษุเหมือนกับกรณีที่ภิกษุต้องคำพิพากษาตามมาตรา 30 ทั้ง ๆ ที่ในรัฐธรรมนูญ 2560 ได้กำหนดหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of innocence) ในมาตรา 29 วรรคสอง ว่า ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดที่แสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

ดังนั้นการที่ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ มาตรา 29 ซึ่งใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2505 และไม่เคยมีการแก้ไขมาตรานี้เลย กำหนดไว้เช่นนี้ จึงอาจไม่สอดคล้องต่อรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันที่คุณค่าบางอย่างแตกต่างออกไปจากช่วง 50 กว่าปีก่อน

อีกทั้งการที่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง สามารถดำเนินการให้ภิกษุสละสมณเพศได้เลย โดยที่ภิกษุยังไม่มีโอกาสได้พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตัวเองก่อนนั้น อาจส่งผลกระทบต่อเสรีภาพในการนับถือศาสนา ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 31 ที่กำหนดให้ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติหรือประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนาของตน การที่พระภิกษุต้องสละสมณเพศตามมาตรา 29 ของ พ.ร.บ.คณะสงฆ์ นั้น แม้ว่าภายหลังภิกษุจะไม่ต้องคำพิพากษาของศาลว่ามีความผิด และสามารถกลับมาบวชใหม่ได้อีกครั้ง แต่ในช่วงเวลาที่ภิกษุต้องสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์มาตรา 29 ภิกษุรูปนั้นก็ไม่สามารถใช้เสรีภาพในการนับถือศาสนาตามความเชื่อของตนเองได้อย่าง “บริบูรณ์” ไม่สามารถแสดงออกตามความเชื่อของตนเองที่ประสงค์จะเป็นนักบวชในพุทธศาสนาได้ เพราะกลไกตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ มาตรา 29 กำหนดไว้เช่นนี้

สิทธิของพระภิกษุเมื่อถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา

กฎหมายอาญา คือ กฎหมายที่มุ่งหมายรักษาความสงบสุขของสังคมโดยบัญญัติว่าการกระทำใดเป็นความผิดและกำหนดโทษที่จะลงแก่การกระทำนั้น โดยจะต้องอธิบายความหมายของการกระทำ ลักษณะของการกระทำ และผลของการกระทำไว้อย่างชัดเจน (ประทีป ทับอรรถานนท์, 2548)

กฎหมายอาญา คือ กฎหมายที่บัญญัติว่าการกระทำหรือการไม่กระทำการอย่างใดเป็นความผิด และกำหนดบทลงโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำผิดไว้ด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นกฎหมายที่บัญญัติห้ามมิให้มีการกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด หรือบังคับให้มีการกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด โดยผู้ที่ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามจะต้องได้รับโทษ (เกียรติขจร วัจนะ สวัสดิ์, 2549)

กฎหมายอาญานั้นมีความเกี่ยวข้องกับศีลธรรมอย่างลึกซึ้ง ความผิดอาญาที่ร้ายแรง เช่น ฆ่าคน ชิงทรัพย์ ข่มขืน ล้วนแต่ผิดศีลธรรมทั้งสิ้น บางครั้งในการบัญญัติกฎหมายอาญาจึงไม่ ต่างกับกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมหรือแนวทางของพระพุทธศาสนามากนัก อย่างไรก็ตามมีหลายกรณีด้วยกันที่ ถือว่าผิดศีลธรรมแต่ไม่ผิดกฎหมายอาญา เช่น การพูดโกหก (เว้นแต่จะเป็นการแจ้งความเท็จต่อเจ้าพนักงาน หรือฉ้อโกง เป็นต้น) การดื่มสุรา (เว้นแต่จะเมาจนครองสติไม่อยู่แล้วส่งเสียงเอะอะว้ายวายในสาธารณสถานอาจผิดตาม) ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 378 การทำชู้เห็นได้ชัดว่าผิดศีลธรรม แต่ในประเทศไทยไม่ถือว่าผิดกฎหมายอาญา การที่ภิกษุร่วมประเวณีกับหญิงในกุฏิของภิกษุซึ่งอยู่ในบริเวณวัดเป็นการกระทำที่ผิดศีลธรรมและไม่สมควรอย่างยิ่ง แต่ไม่มีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 206 ฐานเหยียดหยามศาสนา การกระทำบางอย่างไม่ผิดศีลธรรมแต่ผิดกฎหมายอาญา เช่น กรณีความรับผิดชอบโดยเด็ดขาดในทางอาญา กล่าวคือไม่เจตนา ไม่ประมาท แต่กฎหมายก็ยังบัญญัติว่าการกระทำนั้น ๆ เป็นความผิด ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าศีลธรรมและกฎหมายอาญานั้นไม่ได้สอดคล้องต้องกันทุกกรณี เราจึงจะใช้ศีลธรรมเป็นเครื่องกำหนดความผิดอาญาตายตัวคงไม่ได้ เพราะสิ่งซึ่งผิดศีลธรรมของศาสนาบางอย่างอาจไม่ถือว่าเป็นความผิดทางอาญา

สังคมอารยะถือกันว่าสิทธิและเสรีภาพเป็นสิ่งที่มนุษย์แต่ละคนจำเป็นต้องมีมนุษย์ใช้สิทธิและเสรีภาพเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพของตนทั้งทางกายภาพและทางจิตใจเป็นคุณค่าสูงสุดองค์กรทุกส่วนของรัฐไม่ว่าจะเป็นองค์กรผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติ ผู้ใช้อำนาจบริหาร หรือผู้ใช้ อำนาจตุลาการ จะต้องเคารพและความคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของบุคคลหนึ่งในสิทธิ ดังกล่าว ได้แก่ สิทธิตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ หมายถึง อำนาจตามรัฐธรรมนูญในฐานะกฎหมายสูงสุดบัญญัติรับรองและคุ้มครองปัจเจกบุคคลในอันที่จะกระทำหรือไม่กระทำการใด การให้อำนาจดังกล่าวแก่ปัจเจกบุคคล ได้ก่อให้เกิดสิทธิคุ้มครองปัจเจกไม่ให้บุคคลผู้ใดแทรกแซงสิทธิตามรัฐธรรมนูญของบุคคล โดยบุคคลสามารถร้องต่อองค์กรของรัฐมิให้

แทรกแซงสิทธิของตน ในบางกรณีการรับรองดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องให้รัฐดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งด้วย

นอกจากนี้ สิทธิตามรัฐธรรมนูญยังหมายรวมถึงการให้หลักประกันในเชิงสถาบัน สิทธิตามรัฐธรรมนูญจึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับรัฐ และผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐให้ต้องเคารพ ปกป้องและคุ้มครอง เพื่อให้สิทธิตามรัฐธรรมนูญมีผลในทางปฏิบัติ (กิตติวัฒน์ รัตนติลก ณ ภูเก็ต, 2552) ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ย่อมมีสิทธิตามที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ อันเป็นกรอบแห่งการดำเนินชีวิตได้โดยเสรี แต่จำกัดอยู่ในกรอบที่ได้กำหนดเอาไว้ ความคิดนี้มีมาตั้งแต่ยุคกรีกโบราณ

ส่วนในปรัชญาสมัยใหม่ ความคิดเกี่ยวกับสถานะธรรมชาติของมนุษย์ของจอห์น ล็อก และ พัฒนาการต่อเนื่องเรื่อยมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิเกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน และ กระทบกับสิทธิของบุคคลตามกฎหมายอาญา และเกี่ยวข้องกับการกำหนดความผิดทางอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระทำที่อาจเป็นอันตรายต่อผู้อื่น สิทธิกำหนดความผิดทางอาญามีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองบุคคลมิให้ถูกผู้อื่นกระทำประทุษร้ายโดยเจตนา คุ้มครองป้องกันสถานะจิตใจของสมาชิกในสังคม คุ้มครองป้องกันทรัพย์สินส่วนบุคคลมิให้ถูกลักขโมย ฉ้อโกง หรือถูกทำให้เสียหาย และกรณีอื่น ๆ ได้แก่ คุ้มครองสาธารณชนไม่ให้ต้องประสบกับความไม่สะดวกสบายต่าง ๆ ปกป้องและรักษาสถาบันทางสังคม รวมทั้งทำให้วัตถุประสงค์ตามที่กฎหมายบังคับไว้บรรลุผลและส่งผลให้สังคมสงบสุข

ในสังคมตะวันตกมีการตั้ง “ศาลศาสนา” และมีอำนาจกว้างขวางสามารถแก้ไขปัญหาของประชาชนและของพระได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องความเชื่อและศีลธรรม และมีอำนาจพิจารณาคดีที่เป็นความผิดต่อศาสนาทุกเรื่อง เช่น ความผิดที่กระทำการขัดต่อหลักสำคัญทางศาสนา ความผิดที่กระทำการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนาอย่างร้ายแรง และความผิดที่ประพฤติผิดศีลธรรม เช่น พวกประพฤติผิดในกาม พวกชอบกล่าวคำสบถ พวกติดสุรา พวกนายทุนหน้าเลือด และพวกหมิ่นประมาท รวมถึงการเผาแม่มดทั้งเป็น (อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ, 2552) เหล่านี้ล้วนแต่เป็นความผิดที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ศีลธรรม ขนบธรรมเนียม ระเบียบ กฎเกณฑ์ และความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในสังคมโดยรวม เป็นการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคมให้ปฏิบัติตามในทิศทางเดียวกัน

พระภิกษุสงฆ์ไทยนั้น มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตสังคมไทยมาเป็นเวลานานนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาและเป็นผู้ที่ชี้นำหลักธรรมะในการดำเนินชีวิตแก่พุทธศาสนิกชนให้อยู่ในสังคมด้วยความสงบสุขสันติ ในด้านพระภิกษุสงฆ์นั้น ถึงแม้จะมีพระวินัยเป็นกรอบควบคุมความประพฤติก็ตาม ในขณะเดียวกันก็ยังถือว่ามีฐานะเป็นประชาชนคนหนึ่ง เมื่อกระทำความผิดอาญาก็จะต้องถูกดำเนินคดีตามกฎหมายเช่นเดียวกัน ในทางพุทธศาสนานั้นนอกจากจะนำกฎหมายมาช่วยให้เกิดศีลธรรมแล้ว ยังต้องนำกฎหมายมา

ช่วยให้คนพัฒนาตนให้มีศีลธรรมด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2555) หลักในการดำเนินการด้านพระวินัยตามกฎหมายอาญาฉบับที่ 11 ว่าด้วยการลงนิคหกรรม มีหลักเกณฑ์คล้ายคลึงเลียนแบบหลักการดำเนินคดีของศาล ซึ่งไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้กับพระภิกษุสงฆ์ มีขั้นตอนที่ซับซ้อนและเกิดความล่าช้า ทำให้สถานะของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนต้องเข้าไปสู่กระบวนการยุติธรรมอย่างไม่มีทางเลือก และส่งผลกระทบต่อการดำเนินคดีอาญา เปรียบเทียบหลักการดำเนินการทางด้านวินัยของข้าราชการพลเรือนสามัญบางส่วน เช่น หลักการสอบสวนในรูปคณะกรรมการสอบสวน การให้คณะกรรมการสอบสวนเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญาและให้มีอำนาจในการเรียกบุคคลมาให้ถ้อยคำ ส่งเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวน หลักการดำเนินการฉีกกล่าวหาว่ากระทำผิดวินัยอย่างร้ายแรงและไม่ร้ายแรง การสั่งพักราชการหรือให้ออกจากราชการไว้ก่อนกรณีต้องหาว่ากระทำผิดอาญา และความผิดที่ปรากฏชัดแจ้งโดยไม่ต้องสอบสวน ซึ่งหลักการสอบสวนดำเนินการทางด้านวินัยของข้าราชการพลเรือนสามัญบางส่วนข้างต้น สามารถนำมาใช้เป็นหลักแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงหลักการดำเนินการด้านพระวินัยของพระภิกษุสงฆ์ได้ ทำให้กระบวนการดำเนินการทางด้านพระวินัยเป็นไปด้วยความสะดวก รวดเร็ว ลดขั้นตอน และทำให้เกิดความยุติธรรมกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าในสังคมตะวันตกศาสนานั้นมีอิทธิพลต่อตัวบทกฎหมายและปรัชญากฎหมาย รวมถึงมีกระบวนการต่าง ๆ ตามกฎหมายอาญาของโรมันด้วย ส่วนกฎหมายของไทยการดำเนินคดีกับพระภิกษุที่กระทำผิดกฎหมายอาญาไม่มีข้อกำหนดให้แยกไว้ต่างหาก เหมือนกับศาลทหาร ศาลทหารจัดตั้งขึ้นไว้เพื่อดำเนินการทางคดีอาญากับทหารที่กระทำผิดกฎหมายอาญาตามที่มีบทบัญญัติแยกไว้ต่างหากให้แตกต่างกับบุคคลธรรมดา

พระพุทธรูปศาสนานั้นเป็นอุดมคติของสังคมที่มีพระภิกษุเป็นแบบอย่างทางด้านจริยธรรมของสังคม และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวพุทธ ดังนั้น สังคมไทยต้องการที่จะรักษาพระพุทธรูปศาสนาให้มีความมั่นคงถาวรสืบไป จึงควรได้กำหนดสิทธิทางกฎหมายอาญาของพระภิกษุให้มีความแตกต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไป อันเป็นการรักษาคุ้มครองพระพุทธรูปศาสนา อย่างเช่น กรณีทหารเป็นผู้กระทำความผิด หรือมีคดีเกี่ยวกับทหาร ก็จะต้องมีกฎหมายที่เป็นกระบวนการนำผู้กระทำความผิดไปดำเนินคดีตามกฎหมายอาญาไว้อย่างชัดเจน จึงแยกคดีดังกล่าวให้อยู่ภายใต้กระบวนการดำเนินคดีของศาลทหารที่กำหนดไว้ชัดเจน แต่สำหรับพระภิกษุที่กระทำความผิดทางอาญานั้นมีกฎหมายหรือข้อปฏิบัติบางประการที่กำหนดไว้บางขั้นตอนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเท่านั้น ไม่ได้มีแนวคิดในการแยกการดำเนินคดีอาญาออกมาชัดเจนเหมือนกรณีศาลทหาร ซึ่งหากเป็นไปได้น่าจะมีการพิจารณาในประเด็นว่า สมควรแล้วหรือยังที่ประเทศไทยจะแยกวิธีพิจารณาออกมาให้มีการจัดตั้งศาลสงฆ์ซึ่งกำหนดวิธีการดำเนินคดีที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุสงฆ์ออกมาเป็นศาลพิเศษ เพื่อมิให้เกิดปัญหาความไม่ชัดเจน

และเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการปฏิบัติต่อพระภิกษุที่ต้องคดีอาญาตั้งที่เป็นอยู่ในสภาพปัจจุบัน แต่ขณะเดียวกันการเคารพกฎหมายบ้านเมืองก็เป็นแนวคิดมาแต่ก่อนว่าทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมายห้ามเมืองเช่นเดียวกัน

กระบวนการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุ มีขั้นตอนต่อไปนี้

1. การจับกุม เมื่อพระภิกษุกระทำผิดกฎหมายทางอาญานั้น ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่มีบทบัญญัติไว้เป็นกรณีพิเศษแต่อย่างใด จึงต้องปฏิบัติตามกฎหมายเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาทั่วไป การจับกุมตรวจค้นโดยทั่วไปเป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่ปฏิบัติการจับกุม โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้ให้อำนาจและวางหลักเกณฑ์ไว้ดังเช่นการจับกุมบุคคลธรรมดา ดังนี้

วิธีการจับกุมบุคคลธรรมดาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 วรรคหนึ่ง "ในการจับนั้น เจ้าพนักงานหรือราชกรซึ่งทำการจับต้องแจ้งแก่ผู้ที่จะถูกจับนั้นว่าเขาต้องถูกจับ แล้วสั่งให้ผู้ถูกจับไปยังที่ทำการของพนักงานสอบสวนแห่งท้องที่ที่ถูกจับพร้อมด้วยผู้จับ เว้นแต่สามารถนำไปที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบได้ในขณะนั้น ให้นำไปที่ทำการของพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบดังกล่าว แต่ถ้าจำเป็นก็ให้จับตัวไป" ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 83 วรรคสอง

"ในกรณีที่เจ้าพนักงานเป็นผู้จับ ต้องแจ้งข้อกล่าวหาให้ผู้ถูกจับทราบ หากมีหมายจับให้แสดงต่อผู้ถูกจับ พร้อมทั้งแจ้งด้วยว่า ผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้ และถ้อยคำของผู้ถูกจับนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้และผู้ถูกจับมีสิทธิที่จะพบและปรึกษานายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความ ถ้าผู้ถูกจับประสงค์จะแจ้งให้ญาติหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจทราบถึงการจับกุม ที่สามารถดำเนินการได้โดยสะดวก และไม่เป็นการขัดขวางการจับหรือการควบคุมผู้ถูกจับ หรือทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใด ก็ให้เจ้าพนักงานอนุญาตให้ผู้ถูกจับดำเนินการได้ตามสมควรแก่กรณี ในการนี้ ให้เจ้าพนักงานผู้จับนั้นบันทึกการจับดังกล่าวไว้ด้วย" (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2564)

ในที่มีประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี เล่มที่ 1 ลักษณะที่ 3 บทที่ 5 ข้อ 39 ที่ได้วางหลักไว้ว่า "ต้องระลึกไว้เสมอว่าพระภิกษุสามเณรนั้นเป็นที่เคารพกราบไหว้ของพุทธศาสนิกชน การกระทำใด ๆ ต่อพระภิกษุสามเณรนั้นจะต้องกระทำด้วยความเคารพ และอ่อนโยนในทุกกรณี" แต่เมื่อทำการจับกุมตัวมาได้แล้ว ถ้าจำเป็นจะต้องควบคุมให้ปฏิบัติตามระเบียบที่ว่าด้วยการควบคุมต่อไป และการจับกุมด้วยความเคารพสุภาพอ่อนโยนนั้นไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนขึ้นอยู่กับสถานการณ์แต่ละกรณีไป

กรณีพระภิกษุสงฆ์นั้นถูกจับและถูกควบคุมตัวอยู่สถานีตำรวจโดยไม่ได้ขอลปล่อยตัวชั่วคราว หรือพนักงานสอบสวนไม่อนุญาต พนักงานสอบสวนก็ต้องดำเนินการเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์นั้นสละสมณเพศก่อนจะนำตัวไปเข้าห้องควบคุม โดยพาผู้ต้องหาซึ่งเป็นพระภิกษุ

ไปพบเจ้าคณะสงฆ์ในท้องถิ่นที่ใกล้ที่สุดเพื่อดำเนินการให้สละสมณเพศ แต่ถ้าหากเป็นกรณีที่พระภิกษุสงฆ์นั้นได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวไปตั้งแต่นั้นสืบสวนสถานภาพความเป็นพระภิกษุสงฆ์ยังคงอยู่ต่อไป เว้นแต่ฝ่ายคณะสงฆ์จะได้มีคำสั่งให้สละสมณเพศในระหว่างนั้น

2. การสอบสวน การสอบสวนพระภิกษุที่กระทำความผิดอาญา ก็คงเหมือนกับการสอบสวนบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป เพราะไม่มีระเบียบหรือกฎหมายให้สอบสวนพระภิกษุไว้โดยเฉพาะ ดังนั้น พนักงานสอบสวนจึงมีอำนาจสอบสวนพระภิกษุที่กระทำความผิดอาญาได้ ทั้งนี้เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561 มาตรา 29 “พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงาน อัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุม หรือพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไว้ควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้” เนื่องจากในการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายในบางคดีมีความจำเป็นต้องควบคุมตัวผู้ต้องหาไว้ เพื่อประโยชน์ในการสอบสวนคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย หากจะต้องควบคุมตัวผู้ต้องหานั้นไว้ทั้งที่อยู่ในสมณเพศย่อมกระทบกระเทือนเสียหายแก่คณะสงฆ์และพระศาสนา หากจะปล่อยตัวชั่วคราวไปก็อาจเกิดความบกพร่องเสียหายแก่การดำเนินคดี จึงจำเป็นต้องดำเนินการให้พระภิกษุผู้ต้องหานั้นสละสมณเพศ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนา และมีให้เสียหายแก่การดำเนินคดี แต่ต้องดำเนินการเฉพาะกรณีนี้จำเป็นและต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้

การสอบสวนพระภิกษุที่กระทำความผิดอาญา ก็คงเหมือนกับการสอบสวนบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป เพราะไม่มีระเบียบหรือกฎหมายให้สอบสวนพระภิกษุไว้โดยเฉพาะ หากยังคงใช้การสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาย่อมไม่เหมาะสม เห็นสมควรให้มีการแก้ไขและเพิ่มเติมเนื้อหาในมาตรา 29 และมาตรา 30 การสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่เหมาะสมกับการนำมาใช้กับพระภิกษุ ปัญหาดังกล่าว เป็นการบั่นทอนการสืบหาคดีอาญาพระศาสนา ผู้เขียนจึงเห็นว่า ควรแก้ไขเพิ่มเติมความในมาตรา 29 เพื่อมิให้พนักงานสอบสวนใช้อำนาจดุลยพินิจเพียงฝ่ายเดียว แต่ควรกำหนดให้ฝ่ายพุทธจักรต้องเข้าไปปรับตัวไว้ควบคุมเพื่อไต่สวนให้เป็นที่ประจักษ์เพื่อตัดสินลงโทษตามพระธรรมวินัยเสียก่อนหากทุกฝ่ายให้ความสำคัญอย่างแท้จริงก็คงใช้เวลาในการไต่สวนเพื่อค้นหาความจริงให้ประจักษ์ในเวลาที่ไม่ยาวนานนัก ต่อจากนั้นจึงนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมของบ้านเมือง และควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 30 ในกรณีศาลมีคำสั่งชั่ง จะทำได้เฉพาะพระภิกษุที่กระทำความผิดซึ่งหน้า หรือเป็นกรณีที่ได้กระทำความผิดหรือต้องโทษอาญามาก่อน (สมชาย บุญคงมาก และภุณช์ รัตน์ชัย, 2561) และไม่ควรมีคำสั่งชั่ง แต่หลักกฎหมายมาประกอบการวินิจฉัยเท่านั้น เพราะไม่ใช่เป็นเรื่องเฉพาะการกระทำความผิดทางอาญาอย่างเดียว โดยหลักการแล้ว

ต้องยึดหลักกฎหมายเป็นสรณะ แต่ถ้ามีเรื่องของพระธรรมวินัยเข้ามาเกี่ยวข้องคือ เรื่องการสละสมณเพศ ควรนำหลักพระธรรมวินัยและจารีตสงฆ์มาประกอบการวินิจฉัยด้วย

3. การฟ้องร้อง การฟ้องคดีอาญานั้นเป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานอัยการที่จะออกคำสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง หรือสั่งให้สอบสวนเพิ่มเติม หรือสั่งให้ส่งพยานมาให้ซักถาม หากพนักงานสอบสวนมีความเห็นควรสั่งฟ้องก็จะส่งสำนวนพร้อมตัวผู้ต้องหาเพื่อให้อัยการสั่งฟ้อง ถ้าพระภิกษุสงฆ์นั้นถูกจับและถูกควบคุมตัวอยู่สถานี่ตำรวจ โดยไม่ได้ขอลปล่อยตัวชั่วคราว และพนักงานสอบสวนไม่อนุญาต พนักงานสอบสวนก็จะต้องดำเนินการเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์นั้นสละสมณเพศก่อนจะนำตัวไปเข้าห้องควบคุม โดยพาดูต้องหาซึ่งเป็นพระภิกษุไปพบเจ้าคณะท้องถิ่นที่ใกล้ที่สุดเพื่อดำเนินการให้สละสมณเพศ แต่ถ้าหากเป็นกรณีที่พระภิกษุสงฆ์นั้นได้รับการปล่อยตัวชั่วคราวไปตั้งแต่ในชั้นสอบสวนสถานภาพความเป็นพระภิกษุสงฆ์ยังคงอยู่ต่อไป เว้นแต่ฝ่ายคณะสงฆ์จะได้มีคำสั่งให้สละสมณเพศในระหว่างนั้น

4. การพิจารณาพิพากษาคดี กระบวนการของการพิจารณาพิพากษาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172 การพิจารณาและสืบพยานในศาลให้กระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลยเว้นแต่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น จึงทำให้พระภิกษุสงฆ์ที่ตกเป็นจำเลยในสถานะพระสงฆ์มาสู่การพิจารณาคดี เพราะเมื่อตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในทางคดีอาญาแล้ว ก็จำเป็นจะต้องนำมาสู่กระบวนการยุติธรรม ในอดีตกระทรวงยุติธรรมเคยหารือไปยังมหาเถรสมาคมกรณีพระภิกษุสงฆ์ต้องหาคดีอาญาว่าควรปฏิบัติอย่างไร ซึ่งมหาเถรสมาคมได้ให้แนวทางว่าควรสึกหรือไม่ควรสึกในระหว่างการดำเนินคดีนั้น ในกรณีที่ไม่มีประกันถ้าพระภิกษุสงฆ์ต้องหาเกี่ยวกับคดีฆ่าคนตายหรือโจรกรรม ให้ศาลสั่งคุมขังไว้ได้ชั่วคราวในเรือนจำ ห้ามใช้เครื่องพันธนาการและให้เจ้าคณะมาบังคับให้สึก หลังจากนั้นจึงใช้เครื่องพันธนาการได้ ถ้าหากเป็นคดีอื่นนอกจากที่กล่าวมาให้ส่งตัวไปยังเจ้าคณะควบคุมตัวไว้ หากศาลต้องการตัวก็ให้ส่งตัวไป และเจ้าคณะสงฆ์มีอำนาจพิจารณาว่าควรสึกหรือไม่

5. การบังคับโทษ การดำเนินคดีอาญาของพระภิกษุที่ถูกดำเนินการตามกฎหมายตามขั้นตอนต่าง ๆ แล้วนั้น เมื่อผ่านกระบวนการโดยที่พระภิกษุรูปนั้นยังไม่ได้สละสมณเพศตั้งแต่ขั้นการจับกุมการสอบสวน การพิจารณาพิพากษาคดี จนถึงการบังคับโทษให้เป็นไปตามคำพิพากษา ได้แก่ การจำคุกและการกักขังจำเป็นจะต้องให้มีการสละสมณเพศ แต่ในการดำเนินการให้สละสมณเพศนั้นในปัจจุบันมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรที่ดูแลปกครองคณะสงฆ์ไทยทั่วราชอาณาจักรก็ไม่ได้มีระเบียบกฎหมายมหาเถรสมาคมว่าด้วยการให้พระภิกษุสงฆ์สละสมณเพศในระหว่างต้องหาคดีอาญา หรือถูกขังในคดีอาญา และไม่มีหนังสือแจ้งเวียนแนวทางปฏิบัติให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทราบถึงวิธีการให้สละสมณเพศว่าควรดำเนินการอย่างไร อาศัยการปฏิบัติตามอย่างกันมาขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอน

ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิของพระภิกษุทางกฎหมายอาญา

เมื่อพระภิกษุทำผิดกฎหมายอาญาก็จะต้องดำเนินการตามกฎหมายที่ทางฝ่ายบ้านเมืองบัญญัติไว้ แต่พระภิกษุก็ต้องอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์อันเป็นกฎหมายที่บัญญัติไว้สำหรับดำเนินการกับพระภิกษุที่กระทำความผิดกฎหมายอาญาดังนั้น ในกรณีเดียวกันความผิดใด ๆ ที่เกิดขึ้นหากบุคคลผู้กระทำความผิดอยู่ต่างประเทศภาวะ เช่น เพศฆราวาสกับเพศพระภิกษุ ก็ควรที่จะปฏิบัติต่อบุคคล ผู้กระทำความผิดให้แตกต่างกัน (สัมพันธ์ เสริมชีพ, 2543) อย่างไรก็ตามการดำเนินคดีทางอาญากับภิกษุที่กระทำความผิด ก็มีปัญหาเกี่ยวกับสิทธิของพระภิกษุ จะได้อธิบายคร่าวๆ ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ประเด็นการดำเนินการให้พระภิกษุผู้กระทำความผิดกฎหมายอาญาสละสมณเพศ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2561) มาตรา 29 และมาตรา 30 สาระสำคัญของการใช้ดุลยพินิจตามมาตรา 29 และ 30 นั้นมีสาระสำคัญ 2 ประการคือ 1) ให้อำนาจพนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการใช้ดุลยพินิจกรณีไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว อาจมีเหตุผลว่าพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาจะหลบหนีหรือไม่ทำลายพยานหลักฐาน ประกอบกับเจ้าอาวาสวัดที่พระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาสังกัดไม่รับตัวไว้ควบคุม แม้จะมีบัญญัติเกี่ยวกับหลักการปล่อยตัวชั่วคราวและการควบคุมพระภิกษุที่ตกเป็นผู้ต้องหาไว้เป็นพิเศษ แตกต่างกับบุคคลทั่วไป ซึ่งในกรณีตามข้อ 1 จะเห็นว่าหากเจ้าอาวาสวัดที่พระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาสังกัดรับตัวไว้ควบคุม ดูแล พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการมีอำนาจใช้ดุลยพินิจให้ปล่อยตัวชั่วคราวและประกันตัวได้ และ 2) ถ้าพนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม ให้พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศได้ตามกฎหมาย

ประเด็นการควบคุมตัวพระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้กระทำความผิดอาญา มาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 4 พ.ศ. 2561) กำหนดให้เจ้าอาวาสเป็นผู้ควบคุมตัวพระภิกษุผู้กระทำความผิด แต่หากเจ้าอาวาสเป็นผู้กระทำความผิดเสียเองกฎหมายก็ไม่ได้บัญญัติให้เจ้าอาวาสผู้ปกครองลำดับชั้นที่สูงขึ้นตามลำดับเป็นผู้ควบคุมตัว จึงเกิดปัญหาว่าใครจะเป็นผู้ควบคุมตัวหากเจ้าอาวาสเป็นผู้กระทำความผิดอาญา

2. ประเด็นกรณีที่บุคคลธรรมดาไปกระทำความผิดสิทธิของพระภิกษุ พระภิกษุนั้นสามารถฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาได้ แต่ไม่มีหลักปฏิบัติที่แยกออกจากบุคคลธรรมดา ดังนั้นพระภิกษุจึงต้องฟ้องร้องคดีอาญาในลักษณะเดียวกับบุคคลธรรมดา

3. ประเด็นการคืนสถานภาพพระภิกษุ ในกรณีที่พระภิกษุที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาแล้วดำเนินการให้สละสมณเพศ แต่ต่อมาภายหลังพิสูจน์ได้ว่าไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดอาญา การที่คืนสถานะของความเป็นพระภิกษุแก่ท่านนั้นจะอย่างไร อีกทั้งพระราชกฤษฎีกาฉบับนั้นบวชมาตามพระวินัยก็สิ้นสภาพไปตามการสละสมณเพศ และการนับพรรษาของพระภิกษุ

นั้นก็ย้อนกลับคืนมาไม่ได้ เมื่อถ้าบวชใหม่ก็ต้องนับพรรษาเริ่มใหม่ ดังนั้นจึงควรมีการจัดตั้งหน่วยงานพิเศษขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาที่เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการควบคุมตัวพระภิกษุที่กระทำความผิดอยู่ในระหว่างการดำเนินคดี

4. ประเด็นการขาดหลักปฏิบัติที่แน่นอนเมื่อต้องให้พระภิกษุสละสมณเพศ การดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศเมื่อพระภิกษุนั้นกระทำความผิดอาญายังขาดหลักปฏิบัติที่แน่นอน ทำให้เกิดปัญหาแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นฝ่ายสงฆ์หรือฝ่ายเจ้าหน้าที่

จากประเด็นต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าสิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายอาญานั้นมีปัญหาในการปฏิบัติ การคุ้มครองสิทธิความเป็นพระภิกษุก็ปฏิบัติตามที่เคยปฏิบัติกันมาเพียงเบื้องต้นเท่านั้นไม่ได้มีมาตรการคุ้มครองสิทธิของพระภิกษุในทางกฎหมายที่ชัดเจนแต่อย่างใดไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนการจับกุม การสอบสวน และการพิจารณาคดีในชั้นศาล ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีกระบวนการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุที่กระทำความผิดกฎหมายแยกไว้เป็นกรณีพิเศษ ข้อห้ามในทางศาสนานั้นการกระทำบางอย่างเพียงความคิดอกุศลเล็กน้อยที่ก่อให้เกิดกิเลสก็อาจเป็นความผิดตามพระวินัยได้แล้วแต่ไม่เป็นความผิดตามกฎหมายอาญา เช่น กรณีภิกษุลักขโมยเพียงมีโทษจิตปรากฏขึ้น (จิตคิดจะลัก) ก็จะต้องอาบัติทุกกฏซึ่งเป็นโทษสถานเบา การกระทำที่เป็นความผิดตามกฎหมายอาญาจะเป็นความผิดตามพระวินัยเสมอโดยมักจะผิดพระวินัยในส่วน “โลกวัชชะ” ซึ่งเป็นอาบัติที่ทางโลกติเตียน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2500)

สรุป

การที่สังคมไทยได้กำหนดสถานะของพระภิกษุตามแนวคิดดังที่ได้กล่าวมาเพื่อให้มีความสอดคล้องอันเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับหลักการทางพระพุทธศาสนา หลักการการปกครองบ้านเมือง อันเป็นการยังความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคม ด้วยการที่ต้องการให้พระพุทธศาสนานั้นดำรงอยู่ได้นานและบ้านเมืองเกิดความสงบสุข ไม่ว่าจะทางกฎหมายจะมีแนวคิดในการกำหนดสถานะของพระภิกษุไว้อย่างไรก็ตาม พระภิกษุนั้นก็คือพลเมืองของรัฐผู้หนึ่งที่เข้าไปอยู่ในสังคมสงฆ์ด้วยการบวชตามพระธรรมวินัย ความเป็นพระภิกษุไม่ทำให้ผู้นั้นหลุดพ้นจากการที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง พระภิกษุจึงเป็นเพียงประชาชนของรัฐที่ต้องได้รับความเสมอภาคกันตามกฎหมาย เช่น กฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา เป็นต้น ปัญหาในเรื่องสิทธิของพระภิกษุหลังจากต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาในปัจจุบันนี้ เมื่อมีกรณีที่พระภิกษุกระทำความผิดกฎหมายทางอาญาก็มีการดำเนินการตามกระบวนการแห่งกฎหมายดังกล่าว โดยในส่วนเบื้องต้นนั้นก็เห็นว่า พระภิกษุนั้นมีสิทธิพิเศษทางกฎหมายอาญาที่มีความแตกต่างจากบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป แต่เมื่อได้ศึกษาตามขั้นตอนของการดำเนินคดีอาญากับพระภิกษุที่กระทำความผิดกฎหมายอาญาแล้ว จะเห็นได้ว่าไม่มีสิทธิพิเศษที่แตกต่างจากบุคคล

ธรรมดาแต่อย่างไร คงมีสิทธิขั้นพื้นฐานเหมือนกันกับบุคคลทั่วไปนั่นเอง เนื่องจากว่าไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ให้มีวิธีการดำเนินคดีทางอาญากับพระภิกษุที่กระทำความผิดกฎหมายอาญา แตกต่างจากบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป มีเพียงแค่ระเบียบปฏิบัติให้พนักงานเจ้าหน้าที่ดำเนินการด้วยความละเอียด สุขุม รอบคอบ เป็นไปด้วยความสุภาพอ่อนโยนเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2549). คำอธิบายกฎหมายอาญาภาค 1. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: จริยการพิมพ์.
- แสวง อุดมศรี. (2530). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กิตติวัฒน์ รัตนดิถก ณ ภูเก็ต. (2552). คู่มือศึกษาพื้นฐานวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม.
- บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. (2553). กฎหมายรัฐธรรมนูญ. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประทีป ทับอัติตานนท์. (2548). กฎหมายอาญา ภาค 1 การใช้กฎหมายและความรับผิดชอบทางอาญา. กรุงเทพมหานคร: พลสยามพรีนติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- ปริศนา สมศักดิ์โยธิน. (2544). ความผิดเกี่ยวกับศาสนาตามประมวลกฎหมายอาญา: ศึกษากรณีการกระทำความผิดต่อพระพุทธศาสนา. ใน วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2555). นิติศาสตร์แนวพุทธ. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.
- รุจิระ บุนนาค. (22 มิถุนายน 2561). คดีอาญากับการสละสมณเพศ. หนังสือพิมพ์แนวหน้า, หน้า 14.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2564). การจับ. เรียกใช้เมื่อ 19 ธันวาคม 2564 จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/>
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2500). หนังสือเรียนนักธรรมชั้นตรี วิชาวินัยมุข. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมชาย บุญคงมาก และภุณณัช รัตนชัย. (2561). ปัญหาการสละสมณเพศของพระภิกษุตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505: ศึกษากรณีการใช้อำนาจดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรม. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ นายเรืออากาศ, 6(2561), 11-24.

- สัมพันธ์ เสริมชีพ. (2543). คู่มีพระสงฆ์ไทย เจ้าอาวาสเป็นเจ้าพนักงานหรือไม่?
กรุงเทพมหานคร: ส. เสริมมิตร.
- สุนทร ณ รังษี. (2539). “การปกครองคณะสงฆ์: อดีต ปัจจุบัน อนาคต”. วารสารพุทธศาสน์
ศึกษา, 3(3), 5-21.
- อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ. (2552). ทฤษฎีอาญา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.